مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۴ . پاییز ۱۴۰۰
Urban managment
No.64 Autumn 2021
۵۳-۶۷
تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۴/۶ تاریخ پذیرش نهایی : ۱۴۰۰/۸/۲۸

تحلیل محتوای قوانین و ضوابط معماری و شهرسازی مرتبط با افراد کم‌توان و توان‌یاب[1]

سمانه جلیلی صدرآباد*: استادیار شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران
محیا ستاری: کارشناس ارشد معماری، مؤسسه آموزش عالی معماری و هنر پارس، تهران، ایران.

چکیده
حضـور همـه انسـان چـه توانمنـد و چـه توان‌یـاب در محیـط و انجـام فعالیت‌هـای حیاتـی، مسـتلزم مناسـب بـودن محیـط شـهری و دارا بـودن اسـتقلال حرکتـی اسـت. بـه همیـن دلیـل در راسـتای برقـراری عدالـت اجتماعـی و حقـوق شـهروندی، نهادهـای ذی‌ربـط در سـال‌های اخیـر کوشـیده‌اند، ضوابـط و قوانینـی در ایـن راسـتا، مصـوب کننـد. اجـرای اصولـیِ مناسب‌سـازی فضاهـای شـهری در جهـت تسـهیل حرکـت افـراد دارای معلولیـت، نیازمنـد ضوابـط اسـتاندارد اسـت. در همیـن راسـتا، هـدف ایـن پژوهـش، بررسـی و تحلیـل قوانیـن موجـود در ارتبـاط بـا افـراد دارای معلولیـت می‌باشـد. پـس از بررسـی قوانیـن، ضوابـط و مصوبـات، بـا اسـتفاده از تحلیـل محتـوا قوانیـن و مصوبـات، موضوعـات اصلـی اسـتخراج و در ادامـه میـزان فراوانـی آن‌هـا در قوانیـن داخلـی بیـان شـده اسـت. نتایـج به‌دسـت‌آمده نشـان می‌دهـد، دو موضـوع «رعایـت ضوابـط» و «دسـتورالعمل مناسب‌سـازی» بیشـترین حضـور را در مجموعـه قوانیـن داشـته و دو نهـاد مرکـز مطالعـات راه و مسـکن و شهرسـازی وزارت راه و شهرسـازی و همچنیـن معاونـت شهرسـازی و معمـاری شـهرداری تهـران و اداره کل معمـاری و سـاختمان، ضوابـط و دسـتورالعمل‌هایی را در ارتبـاط بـا بهینه‌سـازی حضـور معلـولان تصویـب کردنـد. بررسـی ضوابـط و دسـتورالعمل‌ها نشـان می‌دهـد مهم‌تریـن چالـش و خـلأ در مسـیر اجـرای ایـن ضوابـط، عدم‌جامعیـت قوانیـن و ضوابـط، نبـود ضمانـت اجرایـی مناسـب و یـک برنامـه جامـع و همچنیـن عـدم پیش‌بینـی منابـع جهـت تأمیـن نیازهـای مالـی در راسـتای اجـرای ضوابـط و قوانیـن اسـت کـه همچنـان وضعیـت حضـور معلولیـن و افـراد توان‌یـاب در شـهر بـا مشـکل مواجـه اسـت.

واژگان کلیـدی: ضوابـط و قوانیـن، معلـول، مناسب‌سـازی، تحلیـل محتوا.

Investigating and Analysis of Laws and Regulations of Architecture and Urban Planning in order to Facilitate the Presence of Disabled People in the City

Abstract
The presence of human beings in the environment and performing vital activities requires being suitable for the urban environment and having the minimum ability in terms of motor independence. For this reason, to establish social justice and citizenship rights, the relevant institutions have tried in recent years to adopt related rules and regulations. Implementing the principles of adaptation to facilitate the movement of people with disabilities requires standard criteria. In this regard, the purpose of this study is to review and analyze the existing laws related to people with disabilities. After reviewing the rules, regulations, and approvals, using the content analysis of the laws and ratification, the main issues are extracted, and their frequency is beginning in the domestic laws. The obtained results show that the two matters of "compliance with the rules" and "adaptation instructions" have had the most presence in the set of laws, as well as the two institutions of the Center for Road and Housing and Urban Studies of the Ministry of Roads and Urban Development and the Deputy of Urban Planning and Architecture of Tehran Municipality and The entire architecture and building body adopted rules and regulations regarding the optimization of the presence of the disabled. surveying of rules and regulations shows that the most important challenges and gaps in the implementation of these rules are the lack of comprehensiveness of rules and regulations, lack of proper enforcement guarantees and a comprehensive plan, as well as lack of financial resources to implement the rules and regulations. The situation of the presence of the disabled people in the city is facing a problem.

Keywords:Rules and Regulations, Disability, Adjustment, Content Analysis.

* نویسنده مسؤول s_jalili@iust.ac.ir

۱- ایـن مقالـه برگرفتـه از طـرح پژوهشـی بـا عنـوان "مطالعـات مناسب‌سـازی تجهیـزات و مبلمـان شـهری بـرای افـراد کم‌تـوان و توان‌یـاب در شـهر تهـران" می‌باشـد کـه در سـال ۱۳۹۹ الـی ۱۴۰۰ توسـط دفتـر همکاری‌هـای علمـی، فنـاوری و صنعتـی دانشـگاه علـم و صنعـت ایـران (خانـم دکتـر سـمانه جلیلـی صدرآبـاد) به‌عنـوان مجـری و مرکـز مطالعـات و برنامه‌ریـزی شـهری تهـران به‌عنـوان کارفرمـا انجـام شـده اسـت

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

مقدمه

فضای شهری بستر تعاملات اجتماعی بین شهروندان است، در نتیجه باید به‌گونه‌ای عناصر شهری، طراحی و مکان‌یابی شوند که امکان حضور برای تمامی اقشار جامعه از جمله قشر کم‌توان و توان‌یاب فراهم شود. افراد دارای معلولیت با هر نوع از معلولیت، به دلیل توانایی کمتر در حرکت آزادانه در فضا، نسبت به سایر شهروندان نیازمند تمهیدات و خدمات ویژه می‌باشند؛ تا بتوانند به‌راحتی و بدون کمک دیگران نیازهای خود را رفع نمایند. از این‌رو موضوع مناسب‌سازی فضاهای شهری و معماری، امری اجتناب‌ناپذیر تلقی می‌شود. به‌منظور رعایت حقوق برابر برای تمامی شهروندان، در طراحی فضای شهری باید تمامی افراد با هر میزان توانایی را در نظر گرفت و به نیازهای آن‌ها پاسخ داد؛ لذا توانمندسازی معلولین و افراد کم‌توان در جامعه امری بدیهی و ضروری است و اقدام شایسته در این جهت بر عهده همه نهادها است. اسناد حقوقی، قوانین، مقررات، ضوابط و آیین‌نامه‌ها اهرم‌هایی قوی هستند که می‌توانند دسترسی به این امر را تسریع و استمرار بخشند و یک ارتقاء کمی و کیفی را در این حیطه سبب شوند. این پژوهش سعی دارد با بررسی و مطالعه و بازخوانی قوانین و مقررات موجود در این زمینه، محتوا و مفاهیم مدنظر قوانین را بازیابد و اینکه چگونه از مسیر قوانین و ضوابط می‌توان شرایط را بهبود بخشید.

پیشینه پژوهش

قبل از جنگ جهانی دوم در سطح شهرها و خیابان‌ها توجه چندانی به وضع این قشر از جامعه صورت نمی‌گرفت. وجود جنگ جهانی اول و نهایتاً دوم و رهسپار شدن افراد بی‌شماری برای دفاع از کشورها، گروهی را کشته و گروهی را با معلولیت‌های مختلفی مواجه کرد. این عامل باعث شد در شهرهای، به‌ویژه شهرهای اروپایی توجه خاص به نحوه زندگی این قشر از جامعه صورت گیرد. از طرفی دیگر افزایش سن افراد و افزایش جمعیت سالمند و توجه به افراد بیمار خصوصاً زنان باردار، خود عاملی دیگر در جهت بهبود محیط زندگی برای افراد به شمار می‌رفت. به‌طوری‌که مجمع عمومی قطعنامه ۱۲۳/۳۱، ۱۶ دسامبر ۱۹۷۶ را پذیرفت و سال ۱۹۸۱ را سال بین‌المللی معلولین اعلام کرد و این رویداد نقطه عطفی در نزاع طولانی‌مدت در راستای تشخیص حقوق معلولین و ایجاد درکی بهتر از نیازهای آنان و ارج نهادن بر توانایی‌های آنان است (مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۹۳، ۴۹-۴۸).

در ایران نیز از سال ۱۳۶۵ هجری شمسی بحث در زمینه مناسب‌سازی اماکن و فضاهای شهری برای معلولان جسمی و حرکتی در مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن وزارت مسکن و شهرسازی سابق (راه و شهرسازی کنونی) شروع شد و اولویت به ساختمان‌های عمومی و آموزشی داده شد. چراکه تفکر حاکم این بود که معلولان در خانه خود مناسب‌سازی را به هر صورتی انجام خواهند داد. از اوایل سال ۱۳۶۶ به دلیل نیاز جامعه، پژوهش در زمینه تدوین ضوابط طراحی فضاهای عمومی قابل‌دسترسی برای معلولین جسمی حرکتی به‌وسیله کارشناسان مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن سابق (مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی کنونی) آغاز شد. در مهرماه ۱۳۶۷ کتاب فضاهای شهری و معلولین انتشار یافت و ضوابط و معیارهای ارائه شده در این کتاب و ضوابط طراحی ساختمان‌های عمومی برای معلولین جسمی حرکتی، به‌صورت پیش‌نویس در اختیار صاحب‌نظران و مراکز ذی‌ربط قرار گرفت. نظرات پس از چهار ماه، جمع‌آوری شد و کمیسیونی در اسفند ۱۳۶۷ با تکیه بر دو موضوع «فضای شهری و معلولین» و «ساختمان‌های عمومی و معلولین» تشکیل شد و پیش‌نویس نهایی را تهیه و در تاریخ ۱۳۶۸/۳/۸ به تصویب شورای‌عالی شهرسازی و معماری ایران رساند.

مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران در گزارش "بررسی وضعیت مناسب‌سازی فضاهای شهری برای کودکان" در سال ۱۳۹۲ با بررسی مبانی نظری موجود در باب مناسب‌سازی فضاهای شهر و ایجاد محیطهای مطلوب برای کودکان و با شناخت مسائل و مشکلات پیشروی، به عوامل و معیارهای مناسب‌سازی فضای شهر برای کودکان پرداخته و راهکارهای متناسب با موضوع را ارائه نموده است. این گزارش بر این نکته تأکید دارد که مناسب‌سازی محیط برای کودکان در شهر تهران نیازمند نهادینه کردن این دیدگاه در بین مدیران و مسئولین، بهینه‌سازی ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری، تدوین سازوکارها و ابزارهای نظارت و درنهایت رویکردی جامع‌نگر و الزام‌آور به این مقوله می‌باشد.

خیرالله شهبازی در سال ۱۳۹۳ در دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی در پایان‌نامه دکتری تحت عنوان "نظام حقوق معلولین در کشورهای ایران، ژاپن و کانادا" در راستای حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت و استفاده از تجارب کشورهای دیگر به مطالعه تطبیقی حقوق افراد مذکور در این سه کشور پرداخته است. در این پژوهش علاوه بر بررسی تعاریف و مبانی نظری حقوق معلولین، به قوانین و مقررات مربوط به مناسب‌سازی برای افراد دارای معلولیت پرداخته شده است.

فاطمه هاشمی در پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «چالش‌های اجرایی حمایت از معلولین در ایران» در سال

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۴. پاییز ۱۴۰۰
Urban managment
No.64 Autumn 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

۱۳۹۳ در دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی به بررسی مفهوم و مبانی حمایت از حقوق معلولین، چالش‌های نهادی سازمانی حمایت از معلولین و مناسب‌سازی فضا و چالش‌های اجرایی پرداخته است.

نوبخت سبحانی و همکاران در سال ۱۳۹۵ در مقاله «ارزیابی مؤلفه‌های مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری برای استفاده جانبازان و معلولان در شهر خرم‌آباد»، به این نتایج دست‌یافته‌اند که در شهر خرم‌آباد رعایت برخی اصول مناسب‌سازی در فضاهای شهری نظیر برخی تدوین ضوابط و استانداردهای مناسب‌سازی و ابلاغ به دستگاه‌های ذی‌ربط و الزام شهرداری‌ها به مناسب‌سازی فضاهای شهری برای معلولان مهم‌ترین نقاط قوت محسوب می‌شود. جابه‌جایی مکرر و مستمر مسئولان در سطوح مختلف، فقدان پارکینگ در فضاهای پرتردد شهر و نظایر آن نیز مهم‌ترین تهدید قلمداد می‌شود. برقراری تعامل سازنده بین شهرداری و بهزیستی، تصویب قانون مناسب‌سازی برای ارگان‌ها و دستگاه‌های دولتی و خصوصی مهم‌ترین نقاط فرصت و درنهایت مهم‌ترین تهدیدها کمبود شدید امکانات و تجهیزات اطلاع‌رسانی، بی‌توجهی مسئولان و ارگان‌های ذی‌ربط به جایگاه معلولان در فضاهای شهری و نظایر آن است.

ندا رفیع زاده در سال ۱۳۹۵ در مقاله «واکاوی علل عدم مطلوبیت مناسب‌سازی‌های انجام شده در مسیرهای پیاده شهر تهران به‌منظور تسهیل تردد افراد دارای محدودیت حرکت»، بیان می‌کند که علی‌رغم توجه اخیر مسئولین و طراحان، هنوز تردد بدون مانع، مستقل و ایمن برای همه فراهم نمی‌باشد. این امر بازخورد کم‌توجهی مجریان به رعایت دقیق ضوابط است. عدم اجرای صحیح مسیرهای پیاده، منجر به عدم تمایل افراد معلول به‌ویژه نابینایان به تردد در مسیرهای پیاده و محیط‌های شهری و درنهایت منجر به عدم تعامل اجتماعی آنان خواهد شد.

سیده زهرا عرب نجفی در پایان‌نامه کارشناسی ارشد تحت عنوان "راهنمای طراحی شهری مناسب برای افراد دارای محدودیت‌های جسمی و حرکتی در محلات مسکونی" در سال ۱۳۹۶ در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی با شناخت مسائل و مشکلات افراد کم‌توان در محله مسکونی شهرآرا، راهکاری برای تسهیل شرایط زندگی آن‌ها ارائه نموده است.

با توجه به مطالعات بررسی شده می‌توان بیان کرد، آنچه که به نظر می‌رسد در این پژوهش‌ها مسکوت مانده است متوجه، محتوا و مفاهیمی است که قوانین و ضوابط بر آن تمرکز دارند و بررسی کیفیت بستر حقوقی و قانونی است که برای اجرای این قوانین به‌عنوان پشتوانه عمل می‌کند.

بررسی و تحلیل مفاهیم موجود در قوانین مرتبط با افراد کم‌توان و توان‌یاب در حیطه معماری و شهرسازی

مهم‌ترین اسناد حقوقی موجود که بتوان با اتکا به آن لزوم و ضرورت توجه و ارتقاء شرایط زیست معلولان و افراد کم‌توان را در دستور کار قرار داد؛ می‌توان در دو سطح جهانی و داخلی بررسی کرد. باید در نظر داشت که برخی از این قوانین و موارد حقوقی به‌طور مستقیم معلولان و افراد توان‌یاب را مورد خطاب قرار داده است و برخی دیگر به‌طور کلی همه شهروندان و یا عامه مردم را مورد خطاب قرار داده است که با اتکا به مفهوم عامه مردم می‌توان به‌طور غیرمستقیم حقوق معلولان را نیز در آن پیدا کرد.

بررسی حقوق معلولین در سطح جهانی نشان می‌دهد که اگرچه در سال ۱۹۵۹ در توصیه‌نامه بین‌المللی شماره ۹۹ در مورد آموزش حرفه‌ای معلولین مواردی ذکر شده بود؛ اما از دهه هفتاد میلادی به بعد است که در کنار حقوق عامه مردم جامعه، حقوق ویژه این گروه نیز برقرار شد از جمله: اعلامیه مربوط به حقوق معلولان (دکلاریشن، ۱۹۷۵[1]) مصوب مجمع عمومی شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد درباره پیشگیری از ناتوانی و توان‌بخشی معلولان و همچنین اعلامیه حقوق عقب‌ماندگان روانی و ذهنی مصوب ۱۹۷۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد تلاشی است که از حقوق معلولان به‌طور ویژه‌ای حمایت شود (بارتلت، ۲۰۰۵، ۲۵۲[2]). سپس در سال ۱۹۸۲ برنامه عمل جهانی به تصویب مجمع عمومی رسید که نتیجه اقدام مجمع در سال ۱۹۸۱ بود که آن سال را سال بین‌المللی معلولان قرار داد و اصل برابری فرصت‌ها را به یک موضوع جهانی مبدل ساخت (بابایی اهری، ۱۳۷۲). در ادامه روند حمایت از حقوق معلولین از سال ۱۹۸۳ تا ۱۹۹۲ دهه معلولین نام‌گذاری شد. در این دهه، کنوانسیون حقوق کودک در سال ۱۹۸۹ تصویب شد که در آن به وضعیت کودکان دارای معلولیت توجه خاص شده است. پس از این کنوانسیون و با اتمام دهه معلولین"قواعد استاندارد درباره برابرسازی فرصت‌ها برای معلولان" در سال ۱۹۹۳ تصویب شد که مجمع عمومی سازمان ملل متحد را در راستای حمایت بیشتر از حقوق معلولان مصمم نشان داد. در کنفرانس جهانی توسعه اجتماعی کپنهاگ که با حضور سران دولت‌ها در مارس ۱۹۹۵ در کپنهاک برگزار شد، در اعلامیه انتهایی خود را متعهد به توسعه اجتماعی جمعیت معلولین کرده

1- Declaration, 1975
2- Bartlett, 2005

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

است. اعلامیه کنفرانس جهانی زن که در ۱۹۹۵ در پکن برگزار شد در بند ۳۲ خود تصریح می‌کند که دولت‌ها باید بر تلاش‌هایی که جهت تضمین برخورداری برابر عموم زنان و دختران از جمیع حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین و حذف موانع چندگانه که در راه توانمندسازی و پیشرفت آنان به دلیل معلولیت و یا عوامل دیگر وجود دارد، بیفزایند. درنهایت، تصویب کنوانسیون مربوط به حقوق اشخاص معلول مصوب ۲۰۰۶ را می‌توان آخرین ره‌آورد جامعه بین‌المللی در حمایت از حقوق کلی معلولین دانست (گرجی ازندریانی و شیرزاد نظرلو، ۱۳۹۷). همچنین در این کنوانسیون است که به‌طور خاص حقوق شهری و معماری افراد معلول و کم‌توان (ماده ۹) بیان و تأکید شده است. به‌منظور بررسی موارد حقوقی و قانونی داخلی مرتبط با معلولان و افراد کم‌توان برحسب نهاد قانون‌گذار و تصویب‌کننده به‌صورت زیر تفکیک شده است:

- قوانین کلی نظام و قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی؛
- مصوبات هیئت‌وزیران؛
- مصوبات سایر دستگاه‌ها همچون شورای‌عالی معماری و شهرسازی ایران، وزارت کشور، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور؛
- مصوبات شورای اسلامی شهر تهران

جدول زیر موضوعات اصلی مطرح شده در ارتباط با معلولین در قوانین و مقررات ملی را نشان می‌دهد:

جدول ۱. روند موضوعات مطرح شده در قوانین و مقررات ملی

ردیف	عنوان قانون	تاریخ	مرجع صدور	موضوع اصلی قانون	نهاد مرتبط با قانون
۱	قانون حمایت از حقوق معلولان	۹۶/۱۲/۲۰	مجلس شورای اسلامی	**دسترس‌پذیری** محیط فیزیکی، سامانه حمل‌ونقل، آموزش، اطلاعات، اشتغال **رعایت ضوابط** در طراحی و تولید و احداث بنا و معابر و وسایل	تمام نهادهای دارای بودجه از دولت
۲	منشور حقوق شهروندی	۹۵/۹	ریاست‌جمهوری	ارتقا کیفیت زندگی دسترسی عادلانه به امکانات شهری، آموزشی، تفریحی، ورزشی، فرهنگی و شغلی	همه نهادها
۳	برنامه جامع حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت	۹۴/۳/۱۰	هیئت‌وزیران	تدوین ضوابط صدور مجوز منوط به **رعایت ضوابط**	وزارت راه و شهرسازی
۴	آیین‌نامه اجرایی ماده دوم قانون جامع حمایت از معلولان	۹۰/۱۲/۷	هیئت‌وزیران	**مناسب‌سازی** فضای شهری، معابر و اماکن **تسهیل** حمل‌ونقل	شهرداری، سازمان‌های حمل‌ونقل شهری و برون‌شهری، شرکت خودروساز داخلی، صداوسیما
۵	سیاست‌های کلی نظام	۸۹/۱۱/۲۹	مقام رهبری	**مناسب‌سازی** فضای شهری و اماکن عمومی **مناسب‌سازی** وسایل نقلیه	
۶	قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران	۸۹/۱۰/۱۵	مجلس شورای اسلامی	**مناسب‌سازی** ساختمان‌ها و فضاهای شهری و روستایی	شهرداری‌ها و دهداری‌ها
۷	دستورالعمل نحوه واگذاری اتوبوس از وزارت کشور به اتوبوس‌رانی شهرها و بهره‌برداری آن	۸۵/۹/۵	هیئت‌وزیران	مناسب‌سازی (راه‌حل‌های نوین) وسایل نقلیه	شهرداری‌ها

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۴. پاییز ۱۴۰۰
Urban managment
No.64 Autumn 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

ردیف	عنوان قانون	تاریخ	مرجع صدور	موضوع اصلی قانون	نهاد مرتبط با قانون
۸	لایحه حمایت از سامانه حمل‌ونقل ریلی شهری و حومه	۸۵/۵/۲۲	مجلس شورای اسلامی	حمل‌ونقل آسان	شهرداری‌ها شورای‌عالی هماهنگی ترافیک شهرهای کشور
۹	دستورالعمل اجرایی اصلاح ساختار سامانه‌های حمل‌ونقل عمومی و ساماندهی حمل‌ونقل درون‌شهری	۸۵/۲/۱۰	هیئت‌وزیران	ساماندهی برای تردد	شهرداری‌ها
۱۰	قانون برنامه چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران	۸۳/۶/۱۱	مجلس شورای اسلامی	**مناسب‌سازی** فضاهای شهری و روستایی	شهرداری‌ها دهداری‌ها
۱۱	قانون برنامه سوم توسعه جمهوری اسلامی ایران	۷۹/۱/۱۷	مجلس شورای اسلامی	**مناسب‌سازی داخلی** اماکن عمومی و خصوصی **دسترسی آسان** به اماکن دولتی و عمومی مناسب‌سازی معابر توجه به **ضوابط** معماری و شهرسازی معلولان تجهیز شهر و اماکن به **تجهیزات و علائم هشداردهنده** آگاه و فرهنگ‌سازی تأمین خدمات ویژه	شهرداری‌ها وزارت راه و شهرسازی ارگان‌های ارائه‌دهنده خدمات خصوصی و دولتی ناوگان حمل‌ونقل شهری و برون‌شهری (مترو، اتوبوس‌رانی، تاکسیرانی، راه‌آهن، هواپیمایی) صداوسیما
۱۲	ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد معلول جسمی– حرکتی	۷۸/۹/۲۲	شورای‌عالی معماری و شهرسازی و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور	ضوابط کمی و کیفی معماری و شهرسازی معلولان	شهرداری‌ها طراحان و سازندگان بناهای دولتی و عمومی
۱۳	بخشنامه وزارت کشور	۷۰/۳/۲	معاونت عمرانی وزارت کشور	**مناسب‌سازی** پارک‌های شهر	معاون عمرانی استاندارهای سراسر کشور
۱۴	قانون کار	۶۹/۸/۲	مجلس شورای اسلامی	رفع موانع فیزیکی اماکن	ارگان‌های دولتی
۱۵	آیین‌نامه اجرایی تأسیس استخرهای شنا	۶۴/۲/۱۵	هیئت‌وزیران	**ایجاد امکانات ویژه** برای نشاط و ورزش معلولان **جذب سرمایه‌گذار** خصوصی برای ساخت استخر معلولان	سازمان تربیت‌بدنی بخش خصوصی
۱۶	قانون اساسی	۱۳۵۸	شورای خبرگان قانون اساسی	برابری و عدالت کرامت انسانی	همه نهادها

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

همان‌طور که در جداول مشخص است، در قوانین داخلی تا سال ۱۳۵۸ به موضوع حقوق افراد دارای معلولیت پرداخته نشده و در سال ۱۳۵۸ در قانون اساسی، موضوع برابری و عدالت مطرح شده است؛ که به‌طور غیرمستقیم می‌توان برابری و عدالت را نیز برای معلولان استیفا کرد. این در حالی است که در قوانین بین‌المللی بین سال‌های ۱۹۴۸ تا ۱۹۷۵ قوانین متعددی در این زمینه مطرح شد. پس از یک دوره ۶ ساله، در سال ۱۳۶۴ در ایران به لزوم ایجاد امکانات ویژه برای نشاط و ورزش معلولان و جذب سرمایه‌گذار خصوصی برای ساخت استخر معلولان در آیین‌نامه اجرایی تأسیس استخرهای شنا پرداخته شد و در سال‌های ۱۳۶۹ و ۱۳۷۰ در قانون کار و بخشنامه وزارت کشور به مناسب‌سازی و رفع موانع فیزیکی برای راحتی افراد دارای معلولیت اشاره شده است. این در حالی است که در طی این سال‌ها در قوانین بین‌المللی پس از بیان نمودن حقوق معلولین بزرگ‌سال، لزوم تسهیل حضور فعال کودک دارای نقص در جامعه در کنوانسیون حقوق کودک مطرح شد. سرانجام در سال ۱۳۷۸ در قوانین ملی، ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد معلول جسمی – حرکتی تدوین شد و پس از آن در سال ۱۳۷۹ در برنامه سوم توسعه و در سال ۱۳۸۵ در برنامه چهارم توسعه به موضوع مناسب‌سازی و تجهیز فضای شهری و روستایی برای دسترسی آسان افراد دارای معلولیت اشاره شده است. هم‌زمان با برنامه‌های توسعه در ایران، در سال ۱۳۸۷ در کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت توانمندسازی معلولان در جهت ایجاد استقلال فردی و موضوع دسترسی آسان به محیط فیزیکی، ترابری، اطلاعات و فناوری و همچنین لزوم تهیه هشدار و راهنما در شهر و ساختمان بیان شد. در واقع می‌توان گفت در ایران موضوع مناسب‌سازی و حقوق معلولین از سال ۱۳۷۸ به‌طورجدی در کشور مطرح شد و درنهایت در سال ۱۳۹۶ قانون حمایت از حقوق معلولان ایجاد شد. اما در قوانین بین‌المللی از سال۱۹۵۹ (۱۳۳۸) به موضوعات مربوط به افراد دارای معلولیت و لزوم رعایت حقوق آن‌ها توجه شد است.

در شهرداری تهران از سال ۱۳۸۴ به بعد بحث لزوم مناسب‌سازی در معابر تهران شدت گرفت. در جدول زیر قانون‌های مرتبط با حوزه مناسب‌سازی و رعایت حقوق معلولین و موضوعات اصلی در هر یک از این قوانین بیان شده است:

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۴. پاییز ۱۴۰۰
Urban managment
No.64 Autumn 2021

جدول ۲. روند موضوعات مطرح شده در قوانین و مقررات تهران

ردیف	عنوان قانون	تاریخ	مرجع صدور	موضوع اصلی قانون	نهاد مرتبط با قانون
۱	برنامه عملیاتی پنج‌ساله سوم شهرداری تهران (۱۴۰۲-۱۳۹۸)		شورای شهر تهران	زیست‌پذیری محلات، عدالت محیطی، تداوم خدمات، دسترسی به خدمات، مناسب‌سازی معابر، ایستگاه‌های حمل‌ونقل، مبلمان شهری، پارک‌ها با رویکرد توان‌بخشی، مشارکت شهروندی	شهرداری
۲	برنامه عملیاتی پنج‌ساله دوم شهرداری تهران (۹۷-۱۳۹۳)	۱۳۹۳/۲/۴	شورای شهر تهران	تسهیل، روان‌سازی، ایمن‌سازی سیستم حمل‌ونقل احداث پیاده‌راه تسهیلات نوین ایمن‌سازی تردد در معابر **سرویس عمومی** برای معلولان حمایت از امکانات و فضاهای ورزشی	شهرداری
۳	الزام اداره کل تربیت‌بدنی استان تهران به تهیه و ارائه لایحه برنامه جامع مدیریت پایدار ورزش شهر تهران با همکاری شهرداری تهران	۱۳۸۸/۳/۲۴	شورای شهر تهران	توجه ویژه به **ورزش معلولان**	سازمان ورزش و تندرستی شهرداری
۴	برنامه پنج‌ساله اول شهر تهران	۱۳۸۸/۳/۱۲	شورای شهر تهران	تدوین برنامه اجرایی **ساماندهی شبکه دسترسی** **تردد ایمن** بین محله‌ای و درون محله	شهرداری
۵	ضوابط و مقررات احداث هتل	۱۳۸۷/۶/۶	اتحادیه هتل‌ها	رعایت ضوابط معماری و شهرسازی معلولان	هتلداران طراحان و سازندگان
۶	الحاق دو بند ذیل ماده واحد مصوبه مناسب‌سازی فضاهای شهری برای جانبازان و معلولین جسمی و حرکتی	۱۳۸۶/۷/۱۰	شهرداری تهران	**ساخت** مجموعه ورزشی – تفریحی و فرهنگسرا ویژه معلولان **تجهیز و آماده‌سازی** فرهنگسراها و مجموعه‌های ورزشی موجود برای معلولان	شهرداری

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

ردیف	عنوان قانون	تاریخ	مرجع صدور	موضوع اصلی قانون	نهاد مرتبط با قانون
۷	مناسب‌سازی معابر، پارک‌ها و ساختمان‌های عمومی	۱۳۸۶/۲/۲	شهرداری تهران معاونت فنی عمرانی	**رعایت مجموعه ضوابط** و مقررات معماری و شهرسازی برای معلولان	
۸	بخشنامه شهردار تهران به کلیه معاونان، مشاوران، شهرداران مناطق ۲۲ گانه و سازمان‌ها و شرکت‌های تابعه شهرداری	۱۳۸۴/۱۰/۱۰	شهردار تهران	**مناسب‌سازی** فضای شهری کنترل آئین‌نامه‌ها و دقت در صدور مجوز و پایان کارها	معاونان و مشاوران شهرداران مناطق ۲۲ گانه
۹	مناسب‌سازی فضاهای شهری برای جانبازان و معلولین جسمی و حرکتی	۱۳۸۴/۴/۱۴	شورای شهر تهران	**دسترسی ایمن، ایجاد استقلال** نسبی فردی برای معلول در شهر **تشکیل ستاد** برای پیگیری موضوعات برنامه سوم توسعه اعمال **نظارت** بر حسن انجام کار توسط ستاد	معاونت‌ها، سازمان‌ها و شرکت‌های مرتبط در شهرداری
۱۰	رفاه معلولین و ایجاد تسهیلات لازم در زمینه‌های شهرسازی و معماری و رفع موانع در اماکن عمومی	۱۳۶۴/۹/۵	شهرداری تهران	**رفع موانع** در اماکن عمومی رعایت ضوابط در صدور پروانه اماکن عمومی	

با توجه به محتوای قوانین و مصوبات داخلی که در جداول فوق جمع‌آوری شده است، می‌توان مفاهیمی را استخراج کرد که در سیر تاریخی قوانین و مصوبات جایگاه و حضور متفاوتی داشته است. چنانچه شروع مصوبات و قوانین در ارتباط با حقوق معلولین در ابتدا مفاهیم عامی را در برگرفته و به‌تدریج مباحث ملموس‌تر و حساس‌تری از جمله حقوق شهری و شهروندی وارد قوانین و مصوبات شده است. در قانون اساسی کشورمان به‌عنوان قانون مرجع و مهم کشوری اساساً حقوق و قوانین مربوط به معلولان به‌طور واضح و صریح عنوان نشده است و تنها در خلال قوانین کلی شهروندان است که می‌توان حقوق معلولان و افراد توان‌یاب را هم در برگیرد. در برنامه سوم توسعه کشور، شاهد حضور معنادار قوانین در ارتباط با حقوق معلولین هستیم که اگرچه بسیاری از مصوبات و آیین‌نامه‌های اجرایی آن مغفول ماند و هرگز اجرا نگردید اما فتح باب مناسبی را در جهت حق بر شهر معلولان و افراد توان‌یاب گشود.

تحلیل محتوای قوانین و مصوبات در ارتباط با افراد کم‌توان و توان‌یاب

پس از بررسی قوانین و مصوبات، با استفاده از روش تحلیل محتوا، به موضوعات اصلی مطرح شده در حوزه افراد دارای معلولیت، پرداخته شده است. در همین راستا ۱۹ موضوع اصلی که تأکید بر حقوق معلولان داشته‌اند، استخراج شده‌اند و پس از آن این موضوعات و مفاهیم اصلی به چهار مقوله امور مدیریتی و دولتی، امور معماری و شهرسازی (طراحی شهری)، امور فرهنگی و تفریحی، امور رشد فردی – اجتماعی و حقوق انسانی و شهروندی دسته‌بندی شده است. جدول زیر در راستای تحلیل محتوای قوانین، میزان فراوانی مفاهیم و موضوعات را در متن قوانین و مصوبات نشان می‌دهد: همان‌طور که در جدول فوق و نمودار زیر نشان داده شده است، موضوعات موجود در قوانین و مصوبات را می‌توان در چهار مقوله اصلی دسته‌بندی کرد که بیشترین میزان فراوانی مربوط به مقوله امور طراحی معماری و طراحی شهری و پس از آن، مربوط به امور مدیریتی و دولتی و کمترین آن‌ها مربوط به امور رشد فردی – اجتماعی می‌باشد. همچنین بیشترین تأکید قوانین به موضوعات مناسب‌سازی و لزوم رعایت ضوابط در مقوله طراحی معماری و طراحی شهری می‌باشد.

با توجه به نمودار نیز می‌توان بیان کرد، بیش از ۵۴ درصد از موضوعات قوانین و آیین‌نامه‌ها اختصاص می‌یابد به مواردی پیرامون امر «حضور در شهر»؛ مواردی چون: امکان دسترسی، تسهیل و روان‌سازی تردد، امور حمل‌ونقل، پیاده‌راه‌ها، مبلمان شهری، تجهیزات هشداردهنده، رفع موانع فیزیکی و نهایتاً امر مناسب‌سازی که بیشترین درصد (حدود ۱۸ درصد) را به خود اختصاص می‌دهد. اگر شعار «یک جامعه برای همه» که جزو برنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل قرار گرفته است را باور کنیم آن زمان همه ما چه شهروند و چه مسئول باید بکوشیم تا جامعه و شهر را مناسب حضور همگان از افراد سالم تا معلول و کودک و کم‌توان کنیم. اگر به‌تمامی مباحث و موضوعات مطرح شده در قوانین توجه کنیم خواهیم دریافت شرط لازم احقاق هر یک از حقوق معلولان، امکان حضور فیزیکی معلول یا توان‌یاب در سطح جامعه و شهر است.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

جدول ۳. درصد فراوانی مطالب مطرح شده در قوانین و مصوبات داخلی

مقوله	موضوع یا مفهوم اصلی	میزان فراوانی	
امور مدیریتی و دولتی	لزوم رعایت ضوابط	٪۱۳	٪۱۸/۹
	مسائل مدیریتی چون نظارت و تداوم خدمت	٪٤/٥	
	مشارکت شهروندی	٪۱/٤	
امور طراحی معماری و طراحی شهری	مناسب‌سازی	٪۱۷/٦	٪٥٤
	دسترسی	٪۸/۸	
	حمل‌ونقل	٪۷/۳	
	تردد و پیاده‌راه	٪٥/۸	
	تسهیل سازی	٪٥/۸	
	رفع موانع فیزیکی	٪۲/۹	
	تجهیزات و علائم هشداردهنده	٪۲/۹	
	مبلمان و خدمات	٪۲/۹	
امور فرهنگی تفریحی	ورزش و ساخت ورزشگاه و فرهنگسرای ویژه	٪۸/۸	٪۸/۸
امور رشد فردی – اجتماعی	اشتغال	٪۲/۹	٪٥/۹
	استقلال و توانمندسازی	٪۲/۹	
حقوق انسانی و شهروندی	عدالت و برابری	٪٥/۸	٪۱۱/٤
	کرامت انسانی	٪۱/٤	
	آگاهی و فرهنگ‌سازی	٪۱/٤	
	ارتقا کیفیت زندگی	٪۱/٤	
	بهره‌مندی از مواهب زندگی	٪۱/٤	

در کنار مفهوم و موضوع مناسب‌سازی، همان‌گونه که در نمودار شماره ۲ مشاهده می‌شود، دومین موردی که بیشترین حضور را در میان قوانین و مصوبات داشته است موضوع رعایت ضوابط و مقررات و لزوم نظارت دستگاه‌های نظارتی و مدیریتی شهر بر رعایت تمام و کمال این ضوابط است به‌گونه‌ای که عدم رعایت ضوابط و مقررات با پرداخت جریمه قابل جبران نباشد. در حقیقت تدوین درست و همه‌جانبه ضوابط و مقررات و نظارت دقیق بر اجرای آن‌ها، پشتیبان و لازمه امر مناسب‌سازی است.

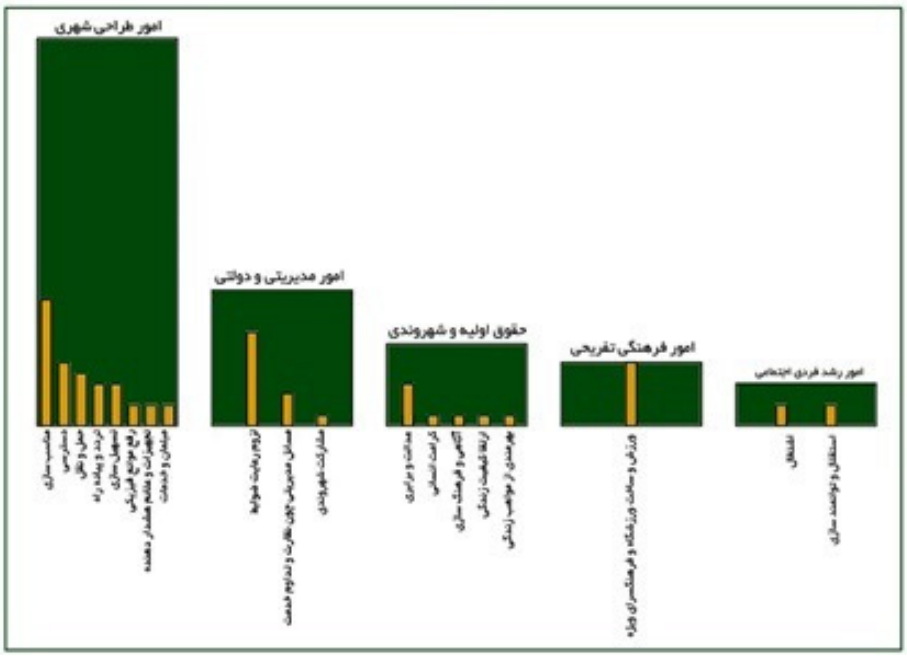
ایجاد یک سیستم فرهنگ‌سازی و همکاری و مشارکت شهروندان نیز می‌تواند یک نظارت اجتماعی و یا مردمی محکمی را برای رعایت این ضوابط در سطح شهر و در ساخت و اصلاح ساختمان‌ها و بناها به وجود آورد. با توجه به حضور فعال تکنولوژی، سامانه‌های هوشمند و انواع اپلیکیشن‌ها، آگاهی و مشارکت مردمی می‌تواند حضور مؤثرتر و پرقدرت داشته باشد و شهرداری‌ها و سازمان‌های مسئول را در شناسایی و رفع موانع موجود یاری رساند.

مفاهیم بعدی موردتوجه در قوانین موضوعاتی در زمره حقوق بشر و حقوق شهروندی است، موضوعاتی چون: عدالت و برابری، کرامت انسانی و ارتقا کیفیت زندگی است در حقیقت ایجاد شرایطی برای حضور فعال معلولان در جامعه، مصداق عدالت و برابری است. عدالت فضایی و محیطی به معنی توزیع عادلانه امکانات برای رسیدن به جامعه‌ای متوازن و یکی از رهیافت‌های عدالت اجتماعی است.

به‌تناسب رشد جمعیت شهرنشین در جهان، یکی از مهم‌ترین چالش‌های فرا روی دولت در ایجاد عدالت اجتماعی و اشاعه حقوق شهروندان، مسئله بهره‌مندی آنان از حقوق شهری است. به تعبیر یان الیاسون، رئیس سوئدی مجمع عمومی سازمان ملل، «کیفیت جامعه را با چگونگی رفتار آن با آسیب‌پذیرترین شهروندان اندازه

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۴. پاییز ۱۴۰۰
Urban managment
No.64 Autumn 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

شکل ۲. نمودار درصد فراوانی موضوعات مطرح شده در قوانین و مصوبات داخلی در ارتباط با افراد کم‌توان و توان‌یاب

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۴ . پاییز ۱۴۰۰
Urban managment
No.64 Autumn 2021

می‌گیرند» (الیاسون، [1] ۲۰۰۷). متأسفانه موضوع عدالت اجتماعی نه تنها برای معلولان که برای تمام اقشار متفاوت مردم و نه فقط در «حق بر شهر» که در تمامی ابعاد عدالت اجتماعی دارای نقص است.

و نهایتاً موضوع استقلال فردی، اشتغال، رشد فرهنگی و رشد اجتماعی و فردی، از مواردی است که در قوانین به آن‌ها اشاره شده است. اگرچه این موارد، کمترین فراوانی را دارند اما از اهمیت معنایی آن‌ها کاسته نمی‌شود. در حقیقت تمام موضوعات مطرح شده در قوانین در یک چرخه هستند و روابط دوسویه بین همه آن‌ها برقرار است و همگی در جهت ایجاد بستری مناسب برای حضور فعال و مستقل افراد معلول و افراد توان‌یاب است تا از طرد اجتماعی جلوگیری کند و باید یادمان باشد این معلولیت و ناتوانی جسمی افراد نیست که عامل اصلی این انزوای اجتماعی است بلکه این معلولیت شهر و معیوب بودن سیستم مدیریت شهر است که این انزوا و طرد اجتماعی را سبب شده است؛ بنابراین دوباره به همان موضوعات اول یعنی «مناسب‌سازی» شهر و بناها و رعایت ضوابط و مقررات می‌رسیم که لازمه مناسب‌سازی و عامل ضروری و بسترساز برای حضور افراد معلول در جامعه است.

مناسب‌سازی

مفهوم مناسب‌سازی محیط در چند دهه گذشته تحول‌یافته و دامنه شمول بیشتری پیدا کرده است. این مفهوم در ابتدا مترادف با رفع موانع فیزیکی در محیط ساخته شده و «محیط بدون مانع» به کار گرفته می‌شد. در دهه ۱۹۸۰ م، این مفهوم با قابل‌دسترس شدن ساختمان‌ها و محیط شهری و یا «طراحی قابل‌دسترس»، دامنه شمول بیشتری یافت. در دهه ۱۹۹۰ م، موضوع «طراحی همه‌شمول» مطرح شد که مفهوم مناسب‌سازی را بسیار گسترش داد و مسائلی نظیر دسترسی آسان به وسایل نقلیه عمومی، ورودی‌های یکسان برای همه، نصب انواع راهنماهای صوتی، تصویری، لمسی و طراحی اجزای ساختمان برای استفاده همه مردم، فارغ از میزان توانایی یا محدودیت آن‌ها را شامل شد (گرجی ازندریانی و شیرزاد نظرلو، ۱۳۹۷، ۱۴۱). در کشور ما موضوع مناسب‌سازی پس از پایان جنگ تحمیلی و معلولیت بسیاری از رزمندگان جنگ تحمیلی موردتوجه واقع شد و تاکنون اقداماتی در این زمینه صورت گرفته است. آیین‌نامه شورای‌عالی معماری و شهرسازی که در سال ۱۳۶۸ تنظیم شد؛ نقطه عطفی در پرداختن به این امر در کشور است. البته بیشتر تحقیقات و مطالعات صورت گرفته، کلیت مسئله را مدنظر قرار داده‌اند و مطالعات موردی کمتری در این زمینه صورت گرفته است (احمدزاده، مکانی بناب و غفاری، ۱۳۹۳). یکی از اصلی‌ترین و مهم‌ترین قوانین

1-Eliyason, 2007

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

حمایت‌کننـده از معلـولان در ایـران، قانـون جامـع حمایـت از حقـوق معلـولان مصـوب ۱۳۸۳ اسـت کـه در مـوارد متعـدد و بـا تدابیـر گوناگـون، تصمیمـات قانونـی و حمایتـی بـرای زندگـی معلـولان را مـورد اشـاره و تأکیـد قـرار داده اسـت. به‌عنـوان مثـال مـاده دوم از ایـن قانـون چنیـن بیـان مـی‌دارد کـه کلیـه نهادهـا و مؤسسـات دولتـی و عمومـی موظـف بـه طراحـی، تولیـد و احـداث سـاختمان‌ها و اماکـن عمومـی، معابـر و وسـایل خدماتـی هسـتند، به‌گونـه‌ای کـه امـکان دسترسـی و بهره‌منـدی از آن‌هـا بـرای معلـولان همچـون افـراد عـادی فراهـم شـود (عبدالـه زاده فـرد، سـرور زاده و اژدری، ۱۳۹۵، ۲۱۸). در واقـع مناسب‌سـازی عبـارت اسـت از فراهـم سـاختن زمینـه اسـتفاده یکسـان تک‌تـک افـراد جامعـه از امکانـات موجـود جامعـه بـا هـر شـرایط روحـی و جسـمی و مطابق بـا نیـاز آن فـرد اعـم از رفاهـی، اجتمـاعی، اقتصـادی، فرهنگی و منـابع طبیعـی (تقوایـی، مـرادی و صفرآبـادی، ۱۳۸۹، ۵۱). در تعریـف دیگـر مناسب‌سـازی محیـط بـرای افـراد کم‌تـوان و معلـول یعنـی اصـلاح محیـط و تـدارک تجهیـزات موردنیـاز بایـد به‌گونـه‌ای باشـد کـه افـراد آزادانـه و بـدون احسـاس خطـر در محیـط پیرامـون خـود اعـم از اماکـن عمومـی، معابـر و محیـط شـهری حضـور یافتـه و بـا حفـظ اسـتقلال فـردی از تسـهیلات اجتماعـی، فرهنگـی، اقتصـادی و خدماتـی لازم بهره‌منـد شـوند (مهندسـین چشـم‌انداز توسـعه، ۱۳۹۲، ۱۵). به‌طـور کلـی مناسب‌سـازی وضـع موجـود بـه معنـای اصـلاح شـرایطی اسـت کـه از قبـل بـه وجـود آمـده اسـت. در ایـن فراینـد تغییـرات در اجـزاء یـا تجهیـزات محیـط، باید در جهـت ایجـاد محیـط بـدون مانـع و قابل‌دسـترس و منطبـق با ضـوابط مصـوب صـورت پذیرد. مناسب‌سـازی بـه برطرف نمـودن موانـع فیزیکـی، معمـاری و ترافیکـی موجـود و اصـلاح محیـط اطـلاق می‌شـود، به‌طوری‌کـه همـه انسـان‌ها، از جملـه افـراد دارای محدودیـت جسـمی و حرکتـی قـادر باشـند تـا آزادانـه و بـدون خطـر در محیـط پیرامـون خـود اعـم از اماکـن عمومـی، معابـر، محیـط شـهری، محـل سـکونت و ... حرکـت کننـد (سـتاد مناسب‌سـازی شـهرداری تهـران، بیتـا، ۸).

طراحی‌هـای نابخردانـه و اجـرای ناشـیانه معضلـی اسـت کـه نبایـد بـه آن بی‌توجـه بـود. ایجـاد اختـلاف سـطح‌های بی‌معنـا و فضاهـای تعریـف نشـده، جانمایـی فضـای سـبز و مبلمـان به‌صـورت تزئینـی و بی‌معنـا (صرفـاً بـرای زیباتـر جلـوه‌دادن نقشـه) نـه فقـط در فضـای سـه‌بعدی قابـل ادراک عیـن بـه عیـن نیسـت؛ بلکـه حرکـت و فعالیـت شـهروندان بالاخـص گـروه ویـژه را دچـار محدودیـت می‌نمایـد (پاکـزاد، ۱۳۹۳، ۱۴۶). در نتیجـه طراحـی فضاهـای شـهری بایـد به‌گونـه‌ای باشـد کـه افـراد دارای معلولیـت به‌تنهایـی و بـدون کمـک دیگـران نیازهـای خـود را برطـرف کننـد.

بنابرایـن بـا اتـکا و تعریـف از مفهـوم مناسب‌سـازی، می‌تـوان بسـیاری از مفاهیـم و موضوعـات را در حـوزه مناسب‌سـازی جـای داد. مناسب‌سـازی یـک مفهـوم چندبعـدی اسـت. امـا اقداماتـی کـه مـا اخیـراً تحـت عنـوان مناسب‌سـازی شـاهد هسـتیم، توجـه و تأکیـد بـر رفـع موانـع فیزیکـی و تسـهیل حرکـت اسـت، یعنـی مخاطـب هـدف صرفـاً معلـولان جسـمی و حرکتـی در نظـر گرفتـه شده‌اسـت و تمرکـز بـر حرکـت اسـت.

سـتاد مناسب‌سـازی و معاونـت شهرسـازی و معمـاری شـهرداری تهـران و اداره کل معمـاری و سـاختمان، یـک دهـه پیـش، مجموعـه ضوابـط و دسـتورالعمل را بـا عنـوان» ضوابـط و دسـتورالعمل‌های مناسب‌سـازی» تدویـن کـرده اسـت. کـه گام مهمـی در راسـتای مناسـب و بهینـه شـدن شـرایط حضـور معلـولان در سـطح جامعـه می‌باشـد.

بررسی ضوابط و آیین‌نامه‌های معماری و شهرسازی

در میـان آیین‌نامه‌هـا و ضوابـط مراکـز مرجـع در امـر معمـاری و شهرسـازی بـرای معلولیـن دو دسـتورالعمل و ضوابـط مـادر وجـود دارد کـه یکـی مصـوب مرکـز مطالعـات راه و مسـکن و شهرسـازی وزارت راه و شهرسـازی اسـت و دیگـری مصـوب معاونـت شهرسـازی و معمـاری شـهرداری تهـران و اداره کل معمـاری و سـاختمان اسـت. ضوابـط مصـوب وزارت راه و شهرسـازی طـی ایـن سـال‌ها در سـه مرحلـه مـورد ویرایـش قـرار گرفتـه اسـت و تکمیـل شـده اسـت کـه آخریـن ویرایـش آن مربـوط بـه سـال ۱۳۹۸ می‌باشـد. جـدول زیـر مـوارد ضابطه‌منـد شـده در هریـک از مجموعه‌هـا را نشـان می‌دهـد.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۴. پاییز ۱۴۰۰
Urban managment
No.64 Autumn 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

جدول ۴. ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد دارای معلول

دسته ضوابط و مقررات	موارد ضوابط
ضوابط شهرسازی برای افراد معلول جسمی و حرکتی	پیاده‌رو، اختلاف ارتفاع، پل‌های ارتباطی بین پیاده‌رو و سواره‌رو، محل عبور عابر پیاده در سواره‌رو، توقفگاه خودرو، ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی، تجهیزات و مبلمان شهری
ضوابط طراحی معماری برای افراد معلول جسمی و حرکتی	ورودی، راه‌های خروج، لابی، راهرو، پله‌ها، رمپ، آسانسور، بالابر، پله‌برقی و پیاده‌رو متحرک، بازشوها، میله‌های دستگرد، فضاهای بهداشتی، اتاق دوستدار کودک و مادر، تجهیزات و مبلمان، علائم و مسیریابی، کف‌سازی، کنترل‌های الکتریکی و مکانیکی، اعلام‌خطر، تصرف‌های تجمعی، رستوران‌ها و چایخانه‌ها، هتل‌ها، مراکز بهداشتی، درمانی و آسایشگاهی، مراکز تجاری، کتابخانه‌ها، اماکن ورزشی، مراکز مذهبی و مساجد، مراکز فرهنگی، پناهگاه و اسکان اضطراری، ساختمان‌های تاریخی، بوستان‌ها و زمین‌های بازی، ساختمان‌های آموزشی، پایانه‌های حمل‌ونقل
ضوابط طراحی و مناسب‌سازی ساختمان‌های مسکونی	ورودی، راهرو، راه‌پله، سطوح شیب‌دار، آسانسور، بازشوها، میله‌های دستگرد، فضاهای بازشو، میله‌های دستگرد، فضاهای بهداشتی، کنترل‌های الکتریکی و مکانیکی، پارکینگ‌ها، اتاق‌ها، آشپزخانه، انباری

مأخذ: مرکز مطالعات راه و مسکن و شهرسازی وزارت راه و شهرسازی

جدول ۵. ضوابط و دستورالعمل‌های مناسب‌سازی

دسته ضوابط و مقررات	موارد ضوابط
ضوابط عمومی طراحی فضاهای شهری	پیاده‌رو، پل‌های ارتباطی بین پیاده‌رو و سواره‌رو، رمپ، محل عبور عابر پیاده در سواره‌رو، توقفگاه، آبخوری و آب‌سردکن، مبلمان در پیاده‌رو، پارکینگ عمومی
ضوابط مناسب‌سازی برای فضاهای شهری موجود	پیاده‌رو، پل‌های ارتباطی بین پیاده‌رو و سواره‌رو موجود، محل خط‌کشی عابر پیاده، پارکینگ عمومی موجود
دستورالعمل اجرایی کف‌سازی پیاده‌رو	پایانه و پارک‌سوار، ایستگاه اتوبوس و تاکسی، ایستگاه‌های ریلی، مناسب‌سازی ایستگاه‌های موجود
وسایل نقلیه	اتوبوس، ناوگان ریلی

مأخذ: معاونت شهرسازی و معماری شهرداری تهران و اداره کل معماری و ساختمان

جداول فوق نشان می‌دهد ضوابط مصوب مرکز مطالعات راه و مسکن و شهرسازی وزارت راه و شهرسازی، علاوه بر آنکه در کنار ضوابط مربوط به فضای شهری، وارد حیطه مقررات و ضوابط ساختمان‌ها و فضاهای مسکونی شده است. موارد اشاره شده و تفکیک ضوابط نیز ریزتر و دقیق‌تر تدوین شده است. درحالی‌که ضوابط مصوب معاونت شهرسازی و معماری شهرداری تهران، ضوابط را صرفاً در حیطه شهر و طراحی شهری مطرح کرده است. در کل می‌توان گفت ضوابط با یک نگاه چندبعدی و همه‌جانبه تدوین نشده است و به همه طیف‌ها و انواع معلولیت، ناتوانی و کم‌توانی سهم یکسانی در ضوابط و قوانین ندارند. به‌طوری که نیازها، محدودیت‌ها و مقتضیات محیطی افراد و کودکان اوتیسم، پروانه‌ای و یا کودکان و افراد مبتلا به سندروم دان، بیماران پارکینسون و غیره دیده نشده است. به نظر می‌رسد به‌منظور تدقیق ضوابط و جلب رضایت معلولان انجام این امر ضروری است. تمامی ضوابط و مقررات و دستورالعمل‌های تدوین شده در هر سطحی با نظر و از مسیر تجربه همه اقشار معلولین (نابینا و کم‌بینا، جسمی و حرکتی و معلولین ذهنی و روانی و غیره) بازخوانی شود. همچنین ارگونومی بر مبنای انواع معلولیت به‌صورت همه‌جانبه دیده شود. نکته قابل اهمیت دیگر، خلأ روانشناسی محیط و روانشناسی رنگ، در ضوابط است. همچنین، محدودیت و مقتضیات هر اقلیم، ایجاب می‌کند در ارتباط با برخی از ضوابط چارچوبی تدوین و توضیحات واضح‌تر و دقیق‌تر بیان شود. با وجود رشد و پیشرفت تکنولوژی و در دسترس بودن تلفن همراه هوشمند، بسیاری از ضوابط مربوط به تجهیزات شهری نیازمند بروز رسانی، اصلاح و جایگزینی با قابلیت‌هایی که این تکنولوژی در اختیار قرار می‌دهد، است. مورد مهم مغفول مانده در ضوابط بحث نگهداری، تعمیر و اصلاح معابر، تجهیزات و مبلمان شهری

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

و غیره است که در زمره موارد موردتوجه مناسب‌سازی قرار دارد. بسیاری از تجهیزات شهری که طی سالیان اخیر نصب و راه‌اندازی شده است؛ پس از گذشت مدت زمان اندکی از نصب دچار آسیب شده و علی‌رغم هزینه بسیار، به‌صورت ناکارآمد و غیرقابل استفاده درخواهد آمد. با توجه به هزینه نصب اولیه و نگهداری بسیاری از تجهیزات چون آسانسور، پله‌برقی شهری، تابلوها و ایستگاه‌های اعلام و هشدار دیجیتالی و غیره به نظر می‌رسد نیاز است تا یک دستورالعمل دقیق برای آن‌ها تنظیم شود و حتی در مواردی با راه‌حل‌هایی پایدارتر، کم هزینه‌تر و کارآمدتر جایگزین شوند. به‌طور کلی هر اندازه که بتوان قوانین و ضوابط را جامع‌تر و شفاف‌تر و متناسب با ظرفیت‌های زمانی، مکانی و همچنین متناسب با ظرفیت مالی شهرداری‌های کشور تعریف کرد، قاعدتاً آن‌ها در بعد اجرا، مسیر هموارتری را خواهند پیمود.

نتیجه‌گیری

بررسی اسناد فرادست و حقوقی موجود بین‌المللی و مصوبات و قوانین داخلی در ارتباط با افراد معلول و توان‌یاب نشان می‌دهد، در ابتدای امر اکثر مفاهیم مطرح شده حول مفاهیم کلی چون آزادی‌های بنیادین، عدالت، برابری و عدم تبعیض و کرامت انسانی و بهبود زندگی کامل می‌گذرد این مفاهیم اگرچه حضورشان در قوانین فرادست الزامی است؛ اما توقف در این سطح بدون تصویب آیین‌نامه‌های اجرایی راه به جایی نخواهد برد. بررسی مصوبات داخلی در این حوزه نشان می‌دهد تمرکز بر موضوع «مناسب‌سازی» است و با تعریف نهادی به نام ستاد مناسب‌سازی سعی در مدیریت و اصلاح شرایط حضور معلولین و افراد کم‌توان و توان‌یاب در فضاهای معماری و شهری داشته است، اما با بررسی ضوابط، دستورالعمل و آیین‌نامه‌های اجرایی برآمده از ستاد مناسب‌سازی، موارد زیر را می‌توان به‌عنوان عوامل مهم و تأثیرگذار در اجرایی نشدن و یا ایجاد نقص در اجرای قوانین برشمرد:

- **عدم ضمانت اجرایی و جامعیت قوانین**

خلأ اساسی در قوانین، مصوبات و ضوابط موجود، عدم در نظر گرفتن تمامی طیف افراد کم‌توان و توان‌یاب از جمله افراد دارای معلولیت جسمی- حرکتی، معلولیت بینایی، معلولیت شنوایی، معلولیت ذهنی، معلولیت احشای داخلی، سالمندان، کودکان، زنان باردار، کوتاه‌قامتان و ... در قوانین و آیین‌نامه‌ها است. بیشترین تأکید و توجه در قوانین معماری و شهرسازی در حوزه معلولیت، به معلولین جسمی – حرکتی است. این در حالی است که دیگر افراد کم‌توان و توان‌یاب (نابینا و کم‌بینا، ناشنوا و کم‌شنوا، کوتاه‌قامتان، معلولین ذهنی و احشای داخلی و ...) نیاز به تمهیدات و امکانات ویژه خود دارند. که اساساً به‌طور دقیق در قوانین و ضوابط لحاظ نشده و جامعیت قوانین را در کنار موضوع عدم ضمانت اجرایی، دچار خدشه اساسی کرده است. در واقع پس از شکل‌گیری ستاد مناسب‌سازی با محوریت شهرداری تهران اقداماتی در جهت ضابطه‌مند کردن مناسب‌سازی ساختمان‌ها و فضاهای شهری صورت گرفته است که مهم‌ترین اقدامات آن‌ها به کوشش ستاد مناسب‌سازی شهر تهران تهیه شیوه‌نامه‌هایی است که برای نظارت بر اجرای پروژه‌ها تنظیم کرده است. این شیوه‌نامه‌ها عبارت‌اند از: شیوه‌نامه اجرایی نظارت بر طراحی و اجرای مناسب‌سازی بوستان‌های شهری، شیوه‌نامه اجرایی نظارت بر طراحی و اجرای مناسب‌سازی ساختمان‌های عمومی، شیوه‌نامه اجرایی نظارت بر طراحی و اجرای مناسب‌سازی معابر و میدان‌ها شهری. مزیت این شیوه‌نامه‌ها تفکیک مباحثی است که در ضوابط مصوب وزارت راه و شهرسازی به‌طور مبسوط تهیه شده است و همراه شدن آن‌ها با چک‌لیست در بحث نظارت، می‌تواند بسیار مؤثر عمل کند. در حقیقت این شیوه‌نامه‌ها تمرکز خود را روی بحث نظارت بر اجرا قرار داده‌اند، درست جایی که پاشنه آشیل مقررات و ضوابط شهرسازی و معماری معلولان و افراد توان‌یاب است. به‌طورکلی چنانچه در مدیریت شهری اجرای همه این ضوابط بتواند دارای ضمانت اجرایی مؤثری شود، می‌توان به بهبود شرایط حضور معلولان در شهر امید داشت.

به‌طور عمده، چالش‌های اجرایی قوانین و مصوبات حمایت از معلولین در ایران را با توجه به اینکه دو مصوبه فوق در سیستم قوانین و اجرایی کشور در جهت بهبود شرایط حضور معلولین، وجود دارد، به شرح زیر است:

- عدم همکاری سازمان‌های مرتبط با موضوع
- عدم نظارت بر اجرای ضوابط مناسب‌سازی

با توجه به قوانین و مصوبات فرادست سازمان‌های مرتبط با موضوع مناسب‌سازی شامل ۱. شهرداری‌ها، ۲. ناوگان حمل‌ونقل، ۳. وزارت مسکن و شهرسازی، ۴. بانک‌ها، ۵. وزارت آموزش عالی و آموزش‌وپرورش، ۶. سازمان صداوسیما، ۷. وزارت کار و رفاه اجتماعی (سازمان بهزیستی) هستند که هر یک در راستای مناسب‌سازی حضور معلولان در جامعه و ارتقای شخصیت مستقل فردی و اجتماعی آن‌ها وظایفی را بر عهده دارند. به‌طوری‌که در قوانین مهم‌ترین وظیفه شهرداری، به‌عنوان مهم‌ترین مرجع عملکردی قوانین و مصوبات، مناسب و بهینه‌سازی معابر و پیاده‌روها، صدور پروانه بر

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۴. پاییز ۱۴۰۰
Urban managment
No.64 Autumn 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

مبنای انطباق با قوانین معلولین و مقررات ملی ساختمان است که تخلفات را غیرقابل تبدیل به جریمه عنوان می‌کند و شرط صدور پایان کار را رعایت کامل قوانین و مصوبات ذکر می‌کند. باقی نهادها و سازمان‌ها نیز باید در جهت نظارت و تأمین اعتبار نقش ایفا کنند.
در مصوبات، مهم‌ترین ناظران امر اجرای مصوبات و ضوابط معلولین در پروژه‌های شهرسازی، طراحی شهری و معماری؛ سازمان بهزیستی و وزارت مسکن، راه و شهرسازی است؛ اگرچه سازمان بهزیستی متولی و حامی اول حقوق معلولین محسوب می‌شود؛ اما از قدرت نظارتی و امکانات کافی و لازم برخوردار نیست و وزارت راه و شهرسازی هم اگرچه قدرت نظارت مؤثرتری از سازمان بهزیستی دارد، اما همچنان دارای سیستم نظارتی معیوبی است. به‌طور کلی باید اذعان داشت برای بهبود اوضاع مناسب‌سازی شهر برای حضور معلولان و افراد توان‌یاب و اطمینان از اجرای ضوابط، ایجاد نهاد نظارت فرا قوه‌ای ضروری است. هرچند در سال‌های اخیر شهرداری تهران با اتکا به سازمان زیباسازی شهر تهران، پروژه‌های پژوهشی متعددی برای مناسب‌سازی فضاهای متنوع شهری در نظر گرفته و ضوابطی را نیز براین اساس تدوین کرده است. به نظر می‌رسد اگر بحث نظارت در اجرای این ضوابط در نظام شهرداری و زیباسازی قوت بگیرد، روند مناسب‌سازی در کمیت و کیفیت می‌تواند شدت یابد. همچنین و با ایجاد آگاه‌سازی و مشارکت مردم و خود معلولین یک نظارت جامع و عمومی برای اجرای هرچه بهتر ضوابط و مقررات فراهم شود. رشد تکنولوژی و طراحی اپلیکیشن‌ها و یا سامانه‌های اینترنتی می‌تواند در بحث نظارت مردمی و خود معلولین کمک هدفمندی باشد.

- **عدم برنامه جامع و اولویت‌بندی اصلاح وضع موجود**

نکته قابل تأمل در اجرای ضوابط نبود یک سلسله‌مراتب و یا اولویت‌بندی اجراست. به‌گونه‌ای که بسیاری از پیاده‌روهای خیابان‌های اصلی شهر از نظر کف‌سازی مناسب‌سازی شده است؛ اما در سطح محلات کوچک‌ترین اتفاقی از جنس مناسب‌سازی معلولین وجود ندارد. حتی گاهی این افراد با خیابان و کوچه‌های فاقد پیاده‌رو مواجه می‌شوند؛ در حالی که در برخی مواقع و با توجه به سلسله‌مراتب حضور، اهمیت پیاده‌روهای محلی به‌واسطه تأمین نیازهای بیشتری از شهروندان معلول و یا کم‌توان و توان‌یاب در سطح محلات در مقایسه با پیاده‌رو خیابان‌های اصلی در اهمیت و اولویت بالاتری قرار دارد و نیاز است مناسب‌سازی محلات از ابعاد مختلف به موازات مناسب‌سازی شریان‌های اصلی و درجه یک شهری پیش رود. در کل اولویت‌بندی و برنامه‌ریزی مدون مکانی و زمانی با در نظر داشتن پارامترهای متعدد نیاز به یک برنامه جامع را ضروری می‌کند. این برنامه باید بتواند اولویت‌بندی هر یک از شریان‌های شهری را در یک محدوده زمانی مشخص و توجیه کند و امکان رصد پیشرفت برنامه را به سازمان‌های مرتبط و مردم‌نهاد با امکانات متعدد موجود فراهم کند.

- **عدم پیش‌بینی تأمین منابع مالی برای اجرای ضوابط**

با نگاهی اجمالی به ضوابط و مقررات و حجم فضاهای شهری و معماری که نیاز به ساماندهی با توجه به دستورالعمل‌ها دارند، می‌توان دریافت تدوین این ضوابط و تصویب قوانین با هر مرجعیت تصویب، بدون پیش‌بینی تأمین بودجه قاعدتاً راه به مقصود نخواهد برد. به‌طوری که تنها برای ساماندهی و ایجاد پیاده‌روهایی مناسب‌سازی شده که یک بخش از موارد مناسب‌سازی است، قطعاً بودجه شهرداری‌ها امکان اجرای همین یک آیتم را تأمین نخواهد کرد. بنابراین نیاز به برآورد هزینه موردنیاز، بخش‌بندی آن و تخصیص هر بخشی از تأمین بودجه به نهادها و سازمان‌های مرتبط در یک بازه زمانی با راه‌حل‌هایی پایدار و مستمر و حتی مبتکرانه می‌توانند در اجرای مناسب‌سازی و بهبود شرایط شهر برای حضور همه شهروندان، مؤثر واقع شود.

به نظر می‌رسد تا زمانی که خلأها و نقصان موجود در ضوابط و دستورالعمل‌ها به‌طور کامل و در یک پروسه زمانی مشخص برطرف نشود، ضوابط و مقررات موجود با کیفیت فعلی قادر به بهبود شرایط برای حضور قابل قبول افراد معلول، کم‌توان و توان‌یاب نخواهد بود.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از مجموعه مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران (به‌عنوان کارفرما) و سازمان زیباسازی شهرداری تهران (به‌عنوان بهره‌بردار) به دلیل همکاری در جمع‌آوری داده‌ها کمال تشکر را دارند.

منابع

- احمدزاده، حامد؛ مکانی بناب و غفاری، یعقوب (۱۳۹۳)، «ارزیابی و بررسی وضعیت پارک‌های شهر تبریز بر اساس استانداردهای مناسب‌سازی ویژه افراد دارای معلولیت نمونه موردی پارک‌های منطقه ۲ شهرداری تبریز»، هشتمین کنگره ملی مهندسی عمران، دانشکده مهندسی عمران، بابل.
- Ahmadzadeh, H; Makani Bonab and Ghaffari, Y. 2014, Evaluation and investigation of parks in Tabriz

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

city based on special adaptation standards for people with disabilities (case study of parks in Region ۲of Tabriz Municipality)۸ .th National Congress of Civil Engineering. Faculty of Civil Engineering. Babol.

- بابایی اهری، مهدی (۱۳۷۲)، «برنامه اقدام جهانی برای معلولان»، تهران: انتشارات سازمان مشاور فنی و مهندسی شهر.
- Babaei Ahri, M. 1993. Global Action Plan for the Disabled. Tehran: Publications of the Technical and Engineering Consulting Organization of the city.
- پاکزاد، جهانشاه (۱۳۹۳)، «مبانی نظری و فرایند طراحی شهری»، تهران: انتشارات شهیدی.
- Pakzad, J. 2014. Theoretical Foundations and Urban Design Process. Tehran: Shahidi Publications.
- تقوایی، مسعود؛ مرادی، گلشن و صفرآبادی، اعظم (۱۳۸۹)، «بررسی و ارزیابی وضعیت پارک‌های شهر اصفهان بر اساس معیارها و ضوابط موجود برای دسترسی معلولان و جانبازان»، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۳۸ (۲)، ۶۴-۴۷.
- Taqvaee, M; Moradi, G and Safarabadi, A. 2010. Study and evaluation of the status of parks in Isfahan based on existing criteria for access for the disabled and veterans, Journal of Geography and Environmental Planning. Volume 21. Number 38 (Summer). 47-64.
- رفیع زاده، ندا (۱۳۹۵)، «واکاوی علل عدم مطلوبیت مناسب‌سازی‌های انجام شده در مسیرهای پیاده شهر تهران به‌منظور تسهیل تردد افراد دارای محدودیت حرکت»، معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، شماره ۱۷.
- Rafizadeh, N. 2016. Analysis of the causes of unfavorable adaptations made in the pedestrian paths of Tehran in order to facilitate the movement of people with limited mobility. architecture and urban planning of Armanshahr, No 17.
- سبحانی، نوبخت؛ بیرانوندزاده، مریم؛ اکبری، مجید و سوری، فاطمه (۱۳۹۵)، «ارزیابی مؤلفه‌های مناسب‌سازی فضاهای عمومی شهری برای استفاده جانبازان و معلولان در شهر خرم‌آباد»، پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، شماره ۴(۲)، ۲۹۸-۲۸۳.
- Sobhani, N; Biranvandzadeh, M; Akbari, M and Souri, F. 2016. Evaluation of the components of adaptation of urban public spaces for the use of veterans and the disabled in Khorramabad. Geographical Research on Urban Planning. Volume 4. Number 2 (Summer). 283-298.
- شهبازی، خیرالله. (۱۳۹۳)، «نظام حقوقی معلولین در کشورهای ایران، ژاپن و کانادا»، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه شهید بهشتی.
- Shahbazi, Kh.2014 . Legal System of the Disabled in Iran. Japan and Canada. PhD Thesis in Public Law. Supervisor: Dr. Mohammad Rasekh. Shahid Beheshti University.
- عبداله زاده فرد، علیرضا؛ سرورزاده، سید کوروش و اژدری، نرگس (۱۳۹۵)، «مناسب‌سازی پیاده‌راه‌ها و تجهیزات شهری برای جانبازان و معلولان»، طب جانباز، ۸ (۴)، ۲۱۷-۲۲۴.
- Abdollahzadeh Fard, A; Sarvarzadeh. Seyed K and Ajdari, N. 2016. Adaptation of sidewalks and urban equipment for veterans and the disabled. Veteran Medicine. Volume 8. Number 4. 217-224.
- عرب نجفی، سیده زهرا (۱۳۹۶)، «راهنمای طراحی شهری مناسب برای افراد دارای محدودیت‌های جسمی و حرکتی در محلات مسکونی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.
- Arab Najafi, Seyedeh Z.2017 . Urban design guide suitable for people with physical and mobility limitations in residential areas. Master Thesis in Urban Design. Supervisor: Dr. Ali Ghaffari, Shahid Beheshti University.
- گرجی ازندریانی، علی‌اکبر، شیرزاد نظرلو، زهرا (۱۳۹۷)، «جایگاه حقوق معلولین در حوزه حقوق شهری»، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۸ (۲۶)، ۱۶۳-۱۳۷.
- Gorji Azandariani, A & Shirzad Nazarlou, Z.2018 . The position of the rights of the disabled in the field of urban law. Quarterly Journal of Strategic Studies of Public Policy. Volume 8. Number 26 (Spring).137-163.
- مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی معاونت شهرسازی و معماری وزارت راه و شهرسازی، ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری برای افراد دارای معلولیت، ویرایش سوم ۱۳۹۸.
- Road, Housing and Urban Development Research Center. Deputy of Urban Planning and Architecture. Ministry of Roads and Urban Development. Rules and Regulations of Urban Planning and Architecture for People with Disabilities. Third Edition 2019.
- مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهر تهران (۱۳۹۲)، «بررسی وضعیت مناسب‌سازی فضاهای شهری برای کودکان».
- Tehran Planning Studies Center. 2013. A Survey of the Adaptation of Urban Spaces for Children.
- مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهر تهران (۱۳۹۳)، «شناسایی، برداشت و ارائه طرح برای مناسب‌سازی و ایمن‌سازی شبکه معابر و پیاده‌های منطقه ۶ برای استفاده معلولین و سالمندان».
- Tehran Planning Studies Center. 2014. Identification. harvesting and presentation of a plan to adapt and secure the network of roads and sidewalks in District 6 for the use of the disabled and the elderly.
- مشاور مؤسسه چشم‌انداز توسعه عصر (۱۳۹۲)، «مبلمان شهری برای افراد کم‌توان، تهران».
- Consultant of Asr Development Vision Institute.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۶۴. پاییز ۱۴۰۰
Urban managment
No.64 Autumn 2021

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]

References

- Bartlett, Peter 2005. "Mental Disability and International Human Rights". in TheEssentials of Human Rights. Ed. by Rhona K. M. Smith and Christine van denAnker, Hodder Arnold.

2013. Urban furniture for the disabled. Tehran.

- معاونت شهرسازی و معماری اداره کل معماری و ساختمان شهرداری، ستاد مناسب‌سازی شهر تهران، شیوه‌نامه اجرایی نظارت بر طراحی و اجرای مناسب‌سازی بوستان‌های شهری.
- Deputy of Urban Planning and Architecture. General Department of Architecture and Municipal Building. Tehran City Improvement Headquarters. Executive Procedure for Supervising the Design and Implementation of Urban Park Improvements.
- معاونت شهرسازی و معماری اداره کل معماری و ساختمان شهرداری، ستاد مناسب‌سازی شهر تهران، شیوه‌نامه اجرایی نظارت بر طراحی و اجرای مناسب‌سازی ساختمان‌ها.
- Deputy of Urban Planning and Architecture of the General Department of Architecture and Municipal Buildings. Tehran City Adaptation Headquarters. Executive Procedure for Supervising the Design and Implementation of Building Adaptations.
- معاونت شهرسازی و معماری اداره کل معماری و ساختمان شهرداری، ستاد مناسب‌سازی شهر تهران، شیوه‌نامه اجرایی نظارت بر طراحی و اجرای مناسب‌سازی میدان‌ها و معابر.
- Deputy of Urban Planning and Architecture of the General Department of Architecture and Building of the Municipality. Tehran City Improvement Headquarters, executive procedure for supervising the design and implementation of adaptation of squares and passages.
- معاونت شهرسازی و معماری اداره کل معماری و ساختمان شهرداری، ستاد مناسب‌سازی شهر تهران، ضوابط و دستورالعمل مناسب‌سازی – فضاهای شهری و سامانه‌های حمل‌ونقل برای افراد معلول جسمی و حرکتی.
- Deputy of Urban Planning and Architecture. General Department of Architecture and Municipal Building, Tehran City Adaptation Headquarters, Adaptation Rules and Instructions- Urban spaces and transportation systems for people with physical and mobility disabilities.
- هاشمی، فاطمه (۱۳۹۳)، «چالش‌های اجرایی حمایت از معلولین در ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده حقوق.
- Hashemi, Fatemeh. 2014. Executive Challenges of Supporting the Disabled in Iran. Master Thesis in Public Law. Supervisor: Dr. Reza Eslami. Shahid Beheshti University.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-03]